

PLF-mytt

PERSON- och LOKALHISTORISKT FORSKARCENTRUM OSKARSHAMN

Person- och lokalhistoria i tiden.

Det är idag betydligt lättare att bedriva person- och lokalhistorisk forskning än det var för bara 10–20 år sedan, och förhållandena blir gynnsammare nästan dag för dag.

Mängder av källmaterial – som förr fanns tillgängliga bara i arkiv i Lund, Stockholm, Uppsala etc. – finns idag mikrofilmade på kort eller rulle och kan beställas i närmaste bibliotek, att läsas där eller hemma vid egen läsapparat. Denna process fortgår i snabb takt.

Vetenskapliga arbeten inom lokalhistoriska områden – som förr fanns bara som uppsatser och avhandlingar på våra läroanstalter – publiceras nu ofta i ett för amatörforskaren lättillgängligt skick. Mängder av basfakta – som förr måste sökas i bibliotekens referensavdelningar – finns nu snabbt tillgängliga på Internet. Bibliotekens databaser lokaliserar snabbt befintligt, redan publicerat, material.

Det är naturligt att samverka med hembygdsrörelsen kring lokalhistoriska projekt, och så kommer att ske även nu, i ett nytt projekt ”Folket i Döderhult – från forntid till nutid”, som nu förbereds i samverkan med olika forskare. Som synes kommer Döderhult socken att än en gång bli ”experiment-socknen” när det gäller att finna forskningsmodeller, som senare kan användas på andra socknar.

Flera olika projekt i denna anda pågår redan i landet, från vilka vi hoppas kunna få erfarenhe-

UR INNEHÅLLET

Kallelse till föreningsmöte.....	2
Dackefejden.....	3–5
Läsövning.....	5
Nils Dackes minne lever i Högsby.....	6–7
Emmekalvsroten.....	8–9
Minnesruna.....	9
Nya medlemmar.....	10
Databasen.....	10
Redovisning av enkät.....	11
Lösning till läsövning.....	12
Notiser.....	12

Nils Dacke uppmärksammas

I detta nummer berättar vi om upprorsledaren nummer ett i Småland Nils Dacke. Dels har Maj Holm sammanställt en artikel om hans uppror, och dels har Anders Thunberg gjort ett besök i Högsby för att utröna om det fortfarande finns några spår efter hans verksamhet i denna socken. Visserligen segrade Gustav Vasa, men.....

ter i att maximalt använda ”multimedia” i samverkan med professionella forskare på olika områden. Se t.ex. det Linköpingsprojekt, som presenteras i Släkthistoriskt Forum nr 3 detta år.

Följ med oss på nätet och i PLF-Nytt. Man lär sig mycket av att arbeta samman i ett intressant projekt.

Gunnar Källenius

Kallelse

Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum
håller föreningsmöte
lördagen den 2 september kl. 10.00
i Logelokalerna, Stora Torget 5, 2 tr., Oskarshamn

Mötesförhandlingar

Olle Larsson berättar om
Biskopsvisitationer

Kaffeservering, lotteri

Det blir även möjlighet till sökning i databasen

PLF:s styrelse och uppdrag under verksamhetsåret 1999/2000

Namn	Uppdrag	Telefon	E-post
Gunnar Källenius	ordförande	0491 - 620 63	gunnar.kallenius@post.netlink.se
Barbro Sander	v. ordförande	0491 - 750 30	049175030@telia.com
Kurt Stenfelt	sekreterare	0491 - 120 56	
John-Olof Dillström	kassör	0491 - 919 22	
Sam Blixt	dataansvarig	0491 - 151 28	samblixt@algonet.se
Britt Maria Ekstrand	ansvarig för brevfrågor	0491 - 186 55	bm.ekstrand@telia.com
Birgitta Drehmer	v. sekreterare	0491 - 157 41	birgitta.049115741@telia.com
Anders Rotviker	materielfrågor	0491 - 620 11	anders.rotviker@telia.com
Roger Axelsson	suppleant	08 - 32 58 20	rax@hem.utfors.se
Anders Thunberg	redaktör för PLF-nytt	0491 - 766 411	anders.0491766411@telia.com
Curt Holm	redaktör för PLF-nytt	0491-138 04	
Maj Holm	redaktör för PLF-nytt	0491-138 04	ecx782w@tninet.se

PLF-nytt, medlemstidning för Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum, Oskarshamn.

Utkommer fyra gånger per år. Upplaga omkring 1100 exemplar.

Manus till artiklar och andra skriftliga bidrag sändes till

PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN.

PLF har numera också en hemsida. Du kan enklast nå den genom adressen **come.to/plf**.

Bidrag kan också sändas till e-postadress: **plf.oskarshamn@post.netlink.se**

Utdrag ur artiklar får göras med angivande av källa och författare.

PLF-nytt nr 55 utkommer i oktober 2000.

I redaktionen: Anders Thunberg (se ovan). Curt Holm och Maj Holm (se ovan).

DACKEFEJDEN, ETT AVLÄGSET MEN STORT BONDEUPPROR.

Gustav Vasas regering stördes av flera blodiga bondeuppror bl.a. i Dalarna och Västergötland, men det absolut allvarligaste stod Smålandsbönderna under Nils Dackes ledning för 1542. Oroligheter hade förekommit tidigare i Småland och Östergötland.

År 1536 fick fogden Inge Arvidsson sätta livet till. Banemän var Nils Dacke och Jon Andersson. Efter dråpet och tingsrätten tog de sin tillflykt till gränsskogarna, dit andra bönder hade tagit sig efter att ha fått gå från gård och grund, då de inte kunnat betala dryga skatter och kanske böter. I sina många brev kallade kungen dessa människor för ”skogs-tjuvar”.

Orsakerna till upproren var av skiftande slag, religiösa, ekonomiska, sociala och politiska.

Genom sin tolkning av riksmötets beslut i Västerås 1527 lade Gustav Vasa under sig nästan hela kyrkogodscomplexet. Omkring 3000 gårdar lades under ”arv och eget”. Örebromötet 1539 innebar att Gustav Vasa söner skulle vara rätta arvsherrar till Sveriges rike och krona. Samtidigt inrättades ett Religionsråd med Georg Norman, en tysk, som svenska kyrkans högste styresman.

Bestämmelser om lära och gudstjänstskick, skolväsende och fattigvård infördes. Läran om att överheten var av Gud instiftad skulle inskräpas i predikningarna. Folket skulle inte tveka om vad opposition och uppror mot kungen innebar, nämligen brott mot gudomlig ordning. Visitationer sattes igång. Förhör med prästerna hölls om deras kunskaper och många prästtjänster drogs in. De små pastoraten slogs ihop. De två tredjedelarna av tiondet, som förut delats mellan biskoparna, kyrkan och de fattiga, drogs in till kronan.

Kyrkans guld och silver beslagtogs. I många historiska skrifter (t.ex. Vilhelm Moberg ”Min svenska historia”) har man sagt, att över 3 700 kilo skulle ha beslagtagits, då biskop Henrik från Västerås gjorde visitation hos de hårdnackat katolska smålänningarna. Då hela beslaget av kyrksilvret blev cirka 7 000 kilo, låter det otroligt, att över hälften skulle komma från Småland. Professor Lars-Olof Larsson i Växjö har kunnat visa, att decimalkommat hamnat fel, och att det ska vara 370 kilo.

Kyrkans tidigare makt beskars, medan regeringens makt blev alltmer centraliserad till kungen själv.

De småländska bygderna präglades av provinsialism och självständighet.

Värendsbönderna var beroende av exporten av oxar till grannarna på andra si-

dan gränsen i danska Blekinge. Man slöt *gränsfreder*, vilket betydde att man gav löfte att inte gå över gränsen i krigiska syften. Man till och med varnade varandra för oönskade militärtrupper. Detta betydde att regeringsmaktens vilja sällan stämde överens med värendsfolkets. Nästan hela Småland hade befriat sig från Kristian II, innan Gustav Eriksson Vasa befriade övriga landet. Smålänningarna behövde således inte stå i tacksamhetsskuld till kungen.

Gränshandeln med oxar förbjöds och maximipriser infördes 1532, men ingen brydde sig om förbuden. Kungens egna fogdar fortsatte ohämmat med handeln. Professor Lars-Olof Larsson tar oss ur den vedertagna villfarelsen, att just dessa förbud var en av orsakerna till upproret.

Gustav Vasa utvecklade nu sitt lysande propagandistiska mästerskap till fullo. I november 1542 (upproret började i början av sommaren samma år) skrev han till fogdarna i svealandskapen. Spridning av upproret norrut måste hindras. Del av brevets lydelse:

Fogdarna skulle därför ”bruka lämpor och list, så att smålänningarna kunde förolämpas och skiljas från allmogen häruppe (=Svealandskapen). För det första må Ni angiva, att den främsta orsaken till smålänningarnas uppror är den, att konungen och adeln därnere icke velat tillåta att smålänningarna utförde så övermåttans många oxar och läster till att bespisa och förstärka Danmarks rike och städer... Denna utförsel har för hela riket och särskilt för Uppland och Bergslagen medfört en svår och dyr tid...”

(Lars-Olof Larsson: Dackeland sid. 80)

Det är förståeligt, om breven hade verkan.

Böndernas lokala självstyre utövades i byalag, sockenstämmor, häradsting och landsting. Sedan gammalt ansågs, att extra skatter skulle ”beviljas”

av häradstinget. Man ansågs sig alltså ha rätt att vägra nya skatter och man slog vakt om sina rättigheter. Att inte tillgodose kungens omätliga penningbehov genom skattevägran var detsamma som förräderi av grövsta slag.

Häradshövdingen utsågs av kungen, men bland tre kandidater, som föreslagits av häradsborna. Efter Dackefejden blev bönderna inte frågade till råds vid utnämningar av häradshövdingar. Till allmogens stora nackdel kunde ökända fogdar utnännas.

Under förevändning att skapa ett rättvisare skattesystem gavs order till fogdar och förläningslagare att genomföra skatteomläggningar och skatteökningar. Skatten skulle fördelas rättvisare, men någon *sänkning* förekom aldrig. Å andra sidan hade bönderna i Småland förhandlat till sig förmånliga avtal med kyrkan om tiondets storlek, vilket kom till överhetens kännedom. Följden blev att bönderna skulle lämna edsvurna uppgifter på sådd och skörd, ett slags självdeklaration, som skulle användas vid kontroll av tiondet. Denna skärpning infördes av kungen våren 1542 och föranledde de av ständigt ökande krav nedtyngda och av fler och fler påbud och inskränkningar kringskurna Värendsborna att ansluta sig till upproret under ledning av Nils Dacke. "Då small det" som Herman Lindqvist uttrycker det.

Vem var Nils Dacke? Att han tillhörde en stor och relativt förmögen bondesläkt, som bl.a. Vilhelm Moberg i "Min svenska historia" hävdar, har senare forskning visat vara en myt, som enligt Lars-Olof Larsson ("Dackeland" sid. 89) delvis har grundlagts genom en ansedd forskares feltolkning av källorna. Nils Dacke och hans släktingar brukade små och magra arrendehemman i gränstrakterna mot Blekinge.

Var Dacke bov eller nationalhjälte? För Gustav Vasa, som i tjuugo år fått tampas med styvnackade smålänningar, var han "en uppenbar horkarl, förrädare och kättare", som blev ledare för de småländska "skogstjuvarna". Gustav Vasas åsikter har påverkat historieskrivare och forskare under 400 år. I dag värderas Dacke delvis annorlunda, tack vare

dagens historieforskning. Man vet fortfarande inte så mycket om hans person. Hans ledaregenskaper står dock i klar dager, när han på ett intelligent sätt gick i spetsen för sin upprorshär. Han skapade sig ett namn, som för alltid lever kvar i svensk historia.

Upproret började i juni 1542 med överfall på fogdar och adelsmän i Södra Møre, närmare bestämt i Voxtorp och Gräsgärde. Under Dackes ledning samlades bortåt 1 000 man under vägen till Växjö, då de mötte en kunglig styrka på 400 man. Efter några större strider ingicks ett stillestånd den 24 juli. Det skulle vara till allhelgonadagen 1 november. Nils Dacke uppmanade allmogen på tingsrätter i de olika häradena att strikt hålla sig till överenskommelsen men att de skulle ha sina vapen klara till 1 november. Kungen å sin sida förklarade att visst skulle vapenvilan hållas. Han fortsatte dock upprustningen och värvningen av legosoldater. Trupperna samlades i Linköping och Jönköping. Det blev uppen-

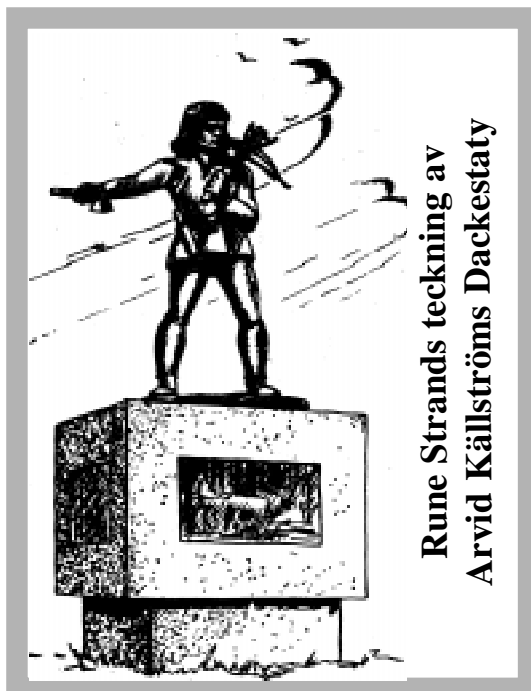
bart för allmogen, vad Gustav Vasa avsåg, och fler och fler bönder anslöt sig till Dackes trupper.

Vapenvilan bröts, då de kungliga trupperna trängde ner i Småland med blodiga strider som följd. Detta hände i september, men utan framgång för Dackes motståndare. Samtidigt trängde en grupp på 1000 man in i Småland från Linköping, vilket fick allmogen i dessa trakter att resa sig. Bönderna överrumplade de kungliga trupperna, som blev så gott som förintade.

I slutet av oktober tvingades

Gustav Vasa att sluta stillestånd, då alla trupper var utdrivna ur Småland med undantag för Kalmar och Jönköpingstrakten. Han hade sitt högkvarter på Stegeborg i Östergötland. Överenskommelsen den 8 november innebar bl.a. amnesti för deltagarna i upproret, medan Dacke lovade kungen trohet. En lista med 17 punkter, som i korthet och med enkelt språk klargjorde missnöjesanledningarna, förelades kungen.

Var Dacke skrivkunnig? Vem det än var som skrev listan, så kunde denne inte tillnärmelsevis mäta sig med kungen, som nu sin vana trogen skriver kärnfulla brev till sina undersåtar. Han skriver om

Rune Strands teckning av
Arvid Källströms Dackestaty

Nils Dackes minne lever i Högsby

Vill man veta något om Högsby sockens historia, bör man besöka Christina Dannesäter i Gillberga. Hon är själv djupt rotad i sin hemby, där hennes förfäder har bott åtminstone sedan 1700-talet. Det är dessutom inte vilken by som helst. Bynamnet Gillberga stöter man på emellanåt i historiska

Christina Dannesäter visar upp en av sina många by-pärmar. Här har hon tillsammans med andra intresserade i olika studiecirkel samlat ihop kunskap om enskilda byar i Högsby socken. Inte minst äldre Högsbybor har kunnat lämna värdefulla upplysningar.

urkunder inte minst under Dackefejden, då en av förgrundsgestalterna bodde här. Han hette Heming Stensson, och denne man vållade Gustav Vasa åtskilligt förtret. Jag ska berätta mera om honom senare.

Intresset för hembyn har resulterat i att Christina fått arbeta med dokumentation av hembygden som ett arbetslöshetsprojekt. Myndigheterna har visat sin generositet och sin framsynthet genom att stödja denna verksamhet. Därför har Christina under flera år kunnat vara den ledande kraften i många studiecirkel, där man samlat in så mycket fakta man kunnat om olika byar i Högsby kommun. Varje studiecirkel har sedan avslutats med en byvandring.

Inte minst äldre människors kunskaper om hembygden har man dokumenterat. Då har Christina haft god nytta av sitt tidigare arbete inom åldringsvården och de kontakter hon där knutit. Resultatet av denna verksamhet finns nu prydligt lagrat i en rad pärmar, där varje by har sin egen pärm. Bland de byar, som finns representerade i samlingen, hittar vi, förutom Gillberga, Värlebo, Källtorp, Tortebo, Skurebo, Alebo m.fl.

Vad kan vi då hitta om Dacketiden i hennes pärmar? Det dröjer inte länge förrän vi stöter på den ovan nämnde Heming Stensson. Han anslöt sig alltså till Nils Dackes skaror och tycks ha haft så stora ledaregenskaper, att t.o.m. Gustav Vasa såg en ny upprorsledare i honom, och fruktade, att han skulle ta upp Nils Dackes fallna mantel efter dennes död. Vad Gustav Vasa tyckte och kände, har vi en ovanligt god dokumentation om tack vare alla brev, som han lämnat efter sig. Det finns faktiskt ingen svensk regent, vars själsliv vi är så välbekanta med, som Gustav Vasas, tack vare denna enorma

brevsamling. Här kan man se, att händelserna i Högsby på 1540-talet engagerade honom starkt. Han hade också ett ovanligt mustigt och uttrycksfullt språk, vilket säkert bidrog till att han kunde både erövra och behålla makten i dessa oroliga tider. Tack vare det kunde han

hindra övriga landsändar från att ansluta sig till Nils Dackes uppror, vilket annars många säkert hade varit villiga till. Nils Dacke hade oturen att få en motståndare, vars begåvning för propaganda kan mäta sig med vilken historisk person som helst.

Det hjälpte inte att Nils Dacke hade stöd t.o.m. av den tyske kejsaren, att han besegrade Gustav Vasas trupper och trängde långt in i Östergötland och att han utan tvivel hade ett brett folkligt stöd i hela Småland och sympatier i hela Sverige. I det långa loppet drog den hänsynslöse och sluge Gustav Vasa det längsta strået. Med hjälp av tyska pengar och tyska knektar besegrade han slutligen Dacke någonsans i Virserumstrakten. Eftersom Dacke med nöd och näppe undkom striden, sårad som han var av en kula, jagades han hänsynslöst av kungens män. Gustav Vasa skickade en styrka på 500 man till Högsby för att leta. Han försökte också tvinga smålänningarna till underkastelse genom att förbjuda dem att köpa spannmål från andra landskap, så länge Nils Dacke gick fri. Denne fick emellertid skydd och hjälp hos trogna anhängare i Högsbytrakten. Det hjälpte inte. På sin flykt söderut blev han upphunnen och dödad av ytterligare en kula.

När Nils Dacke var död, lemlästad och uppspikad på Kalmar stadsmur, tog Gustav Vasa itu med övriga upprorsmakare i Högsby. Sin vana trogen lät han avrätta åtskilliga av dem, men som den girigbuk han var, kunde han ibland låta sig nöjas med dryga böter. Många Högsbybönder fick också böta anklagade för att ha gömt Nils Dacke efter dennes nederlag i mars 1543. Om han fick fatt i Heming Stensson vet vi inte. I så fall gjorde han säkert processen kort med denne farlige ledartyp. Det finns emellertid mycket som tyder på att han undkom.

Heming Stensson tycks ha fascinerat Högsbyborna, och det finns många obekräftade historier om honom. Han förknippas bl.a. med ett prästmord, som ägde rum 1551 i Högsby. Det var kyrkoprästen Gisle, som på ett våldsamt sätt bragtes av daga. Heming Stensson utpekades som mördaren. Det var många som mördades i denna oroliga tid, men att det var en präst, som drabbades, tycks ha gjort ett stort intryck på människorna. T.o.m. Gustav Vasa reagerade uppe i Stockholm och tyckte sig ana ett nytt Dackeuppror. Orsaken till mordet har inte blivit klarlagd, men det bör nämnas, att Dackes män oftast

I den vackra och bördiga Emådalen finns det många historiska minnesmärken. Här visar Christina oss en gravplats från stenåldern uppe på en rullstensås. Här samlades Dackes män för att ge Gustav Vasa en läxa, och hit förrrade sig danska soldater under Kalmar-kriget 1611–1612.

var trogna katoliker, och Gustav Vasas hänsynslösa metoder att införa Luthers lära i Sverige, var en av de främsta orsakerna till Dackeupproret. I många årtionden framöver skulle bitterheten mellan den ”gamla” katolisismens och den ”nya” protestantismens anhängare vara stor.

Det finns en bygdesägen om en person, som kallades Stenlingen, och många menar, att han är identisk med Heming Stensson. Stenlingen bör betyda ”Stens ättling” och det är ju detsamma som Stensson. Om Stenlingen berättas det, att han en julottemorgon med sitt svärd högg ner sockenprästen under pågående gudstjänst. Kan det vara den muntliga traditionen, som i något förvanskad form berättar om prästmordet 1551? Sägner förlägger visserligen händelsen till Älghults kyrka, men att något prästmord ägt rum där, framgår inte av skrifterna. I Älghults socken ligger emellertid en grotta, som kallas för Stenlingens grotta. Den ligger i Stenbrohults skogsmarker inte långt från sjön Tämen. Det finns också de, som vill förknippa ortnamnet Stenbrohult med Heming Stensson. Det är inte omöjligt att han är den

Vill Du veta mer om historiska händelser, timade i Högsby socken, bör Du försöka få till stånd ett samtal med Sven Furuskog, mycket aktiv i Högsby Sockens Hembygdsförening. Här finns både kunskap och berättarglädje.

person, som kallas Stenlingen. Heming Stensson blev ju förklarad fredlös av Gustav Vasa, och hade han blivit fasttagen, hade han troligen drabbats av samma öde som Nils Dacke. Dessutom vet vi, och det visste t.o.m. Gustav Vasa, att Heming Stensson hade en bror, som var bonde inte långt ifrån grot-

tan. Hos denne kunde han få den hjälp och det stöd han behövde som fredlös. Det råder emellertid inget tvivel om att Dackefejden och dess följder har satt fantasin i rörelse hos Högsbyborna.

Vad som slutligen hände Heming Stensson, vet vi

inte. Det vi vet är, att Gustav Vasa lade beslag på en stor del av den gård, som Heming Stensson ägde i Gillberga. Den ”hör oss och kronan till”, som Gustav Vasa uttryckte sig. Han försummade inget tillfälle att lägga beslag på annans egendom, men så ägde också ”han och kronan” över 5000 gårdar på 1560-talet.

Gården kom emellertid åter i släktens ägo, när Heming Stenssons son, Per Hemmingsson, år 1572 red upp till Stockholm och där personligen fick träffa Johan III. Det var säkert lättare för Johan III att förlåta de katolska Högsbyborna, än det hade varit för hans långsinte far. Han var ju själv gift med den hängivet katolska prinsessan Katarina Jagellonika, och både han och hans son planerade att återinföra katolisismen i Sverige.

Gustav Vasa försökte utplåna eller i varje fall omöjliggöra Nils Dackes namn i den svenska historien. Han skulle bara vetat, hur levande det är, i hur många sammanhang man stöter på det, och vilken kultfigur Nils Dacke blivit ännu snart 500 år efteråt i det sturiga Småland.

Anders Thunberg

Emmekalvsroten

Här fortsätter Ulla Gustafsson sin redogörelse för Emmekalvsroten, som hon påbörjade i förra numret.

Gästgivarordningen

År 1649 infördes en ny ”Krogare- och gästgifware ordningh”, som i sina huvuddrag gällde ända in på 1800-talet. Detta år (1649) upphörde kungens, fogdarnas och ämbetsmännens rätt till fri gästning och skjutsning. Denna urgamla rättighet borttogs dock tillfälligt under åren 1561-1568.

Enligt 1649 års stadga var gästgivargårdarna skyldiga att hålla gästerna med nödtorftigt husrum och stallrum för hästarna. Vidare skulle finnas ridsadlar, vagnar, kärror, slädar och annan nödvändig utrustning, liksom öl och mat. Gästgivaren skulle också hålla ett antal hästar, ”på twärvägarne åth minste åtta”. Vidare fastslår stadgan, att om gästgivaren ej själv kan skaffa medel för uppförandet av gästgivargården, skall han härtill hjälpas. Allmogen måste efter råd och lägenhet framforsla och skänka timmer till byggningen och så snart som möjligt hjälpa till med byggandet.

Till gästgivarens rättigheter hörde sex års frihet från räntor på hemmanet, likaså roteringsfrihet för sig själv och upptill sex drängar.

(Uppgifterna är hämtade ur Thomas Grens uppsats om resandefrekvensen vid socknens gästgivargårdar.)

Gårdens beskaffenhet

Ur ett ofullständigt syneprotokoll 1663 (begärt av C.v.F.): ”Emmekalv har legat öde innevarande år. Åker som är mäkt sid-(?) och halvparten fördärvad: äng till 10 lass-(?) något lite tjärning.”

Beskrivning av utmarken 1688:

”Mycket stenig, magert och skarpt mulbete med tallskog beväxt, samt dugeligt till uthustimmer, men inte till sågstockar eller balkar, ej heller till tjärbränne, efter det är qvalltall, som ingen stor kärna är däruti, desslikes björk o. alskog till vedbrand och gärdslä, inte till svedja.”

Åkerns avkastning

Då uppgifter om gårdens utsäde i flera fall saknas är skördens storlek beräknad med utgångspunkt från kronotiondet. Principen är tiondet gånger skörden dividerat med 3 = sådden. Resultatet blir någor-

lunda rätt.

Enkan Britta, Nils och Karl sådde troligen 1 tunnland åker var. Om de sått en tunna säd, borde skörden varit tre tunnor - ”tredje kornet”, men enligt kronotiondet var skörden endast två och en halv. Per hade enligt uppgift sått tre tunnor utsäde. Skörden borde då varit nio tunnor. Uppgift om Pers tiende saknas. År 1624 var Pers skörd enligt kronotiondet fyra tunnor.

Några år senare verkar Pers skörderesultat sjunkit katastrofalt. Han betalar endast $\frac{1}{4}$ skäppa råg i tiende, och skörden skulle då varit knappt en tunna. Siffrorna får ses med reservation. De kan ha varit svårtolkade.

Åkerarealen kan uppskattas till 3 - 4 tunnland fördelat på två brukare. Skördmedeltal 5 tunnor. Under åren 1629, 1648 och 1663 var gården helt öde, 1624 förmedlad för ”elaka ägor”.

Kreaturstocken

Den magra och steniga marken lämpade sig bättre som mulbete än som odlingsmark. År 1620 hade Per, som var kronans laxfiskare, en kreaturstock på $12 \frac{11}{16}$ enheter. Denna bestod av 1 häst, 1 sto, 2 oxar, 1 stut, 4 ungnöt, 2 kvigor, 3 gamla får och 1 ungt får.

Antalet kreatur omvandlades till enheter efter en viss värdeskala för att ha ett enhetligt instrument för beräkning av skatten. Pers skatt var 30 ören och 9 penningar.

År 1833 hade Lasse 2 stutar och 2 kor = 4 enheter. Vinterfodret var ett stort problem. Det man lyckades samla in på hösten i form av hö, löv vass ljung, mossa och renlav räckte sällan över vintern. Då kunde man tvingas nödslakta. De djur som överlevde och fått hackat granris som nödfoder var ibland så svaga, att de måste bäras ut till vårbetet.

År 1637 bestod Lasses kreaturstock av 1 fåle, 3 kor, 2 stutar, 2 kvigor och 2 gamla svin = 7 enheter. Medeltal 8 enheter.

Fisket

Gården hade tillgång till fiske i Emmekalvbäcken, ”litet fiske i en bäck”, som gav mört och id. Skärgårdsfisket utanför Emmekalv och Påskallavik tillhörde kronan. År 1608 nämns Emmekalvs fiskehamn i Stranda och Handbörds häraders räkenskaper, men troligen fanns denna långt tidigare.

Storsjöfisket var fritt. Fisken åts ofta färsk, men torsk och strömming saltades i trätunnor och utgjorde ofta en del av gårdarnas ränta (arrende). Färsk mat var en sällsynthet. Det mesta sparades saltat och torkat så länge som möjligt. Födan var då mindre aptitlig, och man frestades inte att äta så mycket.

Laxfisket var förbehållet kronan och frälset. Göran Ulfsparre, boende på Ems herrgård, skriver i en jubileumsskrift: "Laxfisket har sedan urminnes tider varit en regal rättighet och som sådan kunnat förlänas bort av kungamaktens företrädare till en adelsman. Så torde ha skett med laxfisket i Emån och vattnet utanför dess utlopp". Fisket i Emån gav upphov till ständiga konflikter mellan kronans och frälsets fogdar.

Thorforsen i Emsfors arrenderades ut av kronan för 60 daler. Forsen byggdes om av ålder år 1631. Se tingsprotokoll sid. 8!

Kvarnar

Gården hade en sågkvarn i en kvill av Emån men ingen skog. Dammen låg på kronoland. Årligen sågades tio tolfter. Olof Clemmetsson hade en skvaltekvarn. Denna var dock av ringa värde.

Årliga räntan

Årliga räntan, d.v.s. den gamla jordboksräntan, erlades i form av gårdens produkter. Ytterligare några skatter infördes i jordböckerna. Dessa benämndes mantalsränta. Denna plus den gamla jordboksräntan kallades senare grundskatt och var alltså en beskattning av jorden. Omkring år 1620 började man omräkna skattepersedlarna i pengar.

Nils på Emmekalvs krog betalade år 1624 i ränta 7 daler 6 ören 9 ³/₅ penningar. Räntan var avkortad, då gården förmedlats till ½ mtl för "wisst och owisst".

Lars Nilssons årliga ränta var 1642: 13.22.¹⁹/₂

Olof Clemmetsson betalade åren 1677–1680: 14.12.¹⁹/₂.

Medeltal cirka 13 daler.

Kronotiondet

Kronotiondet beräknades på skörden, ¹/₃ till prästerna och ²/₃ till kronan. Kyrkotiondet hade utgått sedan kristendomen infördes. Av detta gick ¹/₃ till prästerna och resten till biskopen och de fattiga. Efter Gustav Vasas reformation tog staten hand om en del, som inte gick till prästerna. Fr.o.m. nu kallades detta kronotionde.

År 1600 Nils och Enkan betalade vardera en skäppa

korn i tionde

År 1612 Karl 3 kapp råg = ³/₁₈ tunna

" 1624 " ½ skäppa råg + 1 skäppa korn

" " Per 1 ³/₄ skäppa korn

" 1626 Nils ½ skäppa råg + 1 skäppa korn

" 1637 Lasse 1 skäppa råg + 2 skäppor korn

" " Per ¹/₄ skäppa råg

" 1648 Lars ⁷/₈ skäppa råg + 1 ½ skäppa korn

Efter 1648 inga uppgifter om tiondet.

Medeltal: 1,3 skäppor korn, 0,8 skäppor råg.

Extra skatter

År 1600 betalade änkan Britta tillfällig krigsskatt med 23 ören och 16 penningar. År 1603 Nils 4 mark, 1620 erlade Karl 3 daler för Älvsborgs lösen. 1628 Nils häradsränta efter 2 mtl med 12 öre per person. 1629 Sven kvarntull efter 2 mtl och enkan lika mycket. Knekthustrun Kerstin efter 1 mtl. 1652 erlade Lars Nilsson mantalspenning för 4 personer.

Till minne av Thorsten Engström

Thorsten Engström var född 1926. Han var gift med Wiola och de hade två barn.

Han var en mycket kunnig hembygdsforskare. Som gammal mönsteråsare visste han allt om Mönsterås i gamla tider. Han hade ett fantastiskt minne och delade frikostigt med sig av sitt kunnande. Han hade alltid något nytt att berätta om alla torp, som funnits, om sjöfarten i gångna tider, om skeppsbyggandet, om tätorten, om byarna, om personerna, ja om allt.

Han forskade om indelta båtsmän och om soldattorp och visade oss runt på alla intressanta platser i kommunen. Han överlämnade senare allt sitt material till Stranda Hembygdsförening.

Thorsten ägnade sig också åt släktforskning. Han kopierade kyrkböckerna och lade in uppgifter om födda, vigda, döda, husförhörlängder mm i dataregister åt PLF i Oskarshamn. Han hjälpte många personer i Mönsterås att hitta sina anfäder.

Thorsten var en lågmäld och försynt person, som ville alla väl och har lämnat ett stort tomrum efter sig. Vi kommer att minnas honom länge.

Margareta Hemmingsson

Nya medlemmar i PLF

Nr	Namn	Postadress	Postnr	Postort	Telefonnr
1409	Ragnhild Johnsson	Järvstigen 2	573 95	TRANÅS	0140-411 88
1410	Birgitta Claesson	Ravingatan 27 B	556 28	JÖNKÖPING	036-757 86
1411	Anders Johansson	Gröndalen Västerby	597 91	ÅTVIDABERG	0120-330 52
1412	Gun Carlgren	Vallgatan 40	661 43	SÄFFLE	0533-120 35
1413	Leif Tillberg	Majeldsvägen 3	174 50	SUNDBYBERG	08-628 40 02
1414	Lennart Edin	Norrängen 17	231 93	TRELLEBORG	0410-33 05 00
1415	Sören Lennartsson	Wieselgrensgatan 26	417 19	GÖTEBORG	031-23 22 39
1416	Lennart Nilsson	Smäckbrogatan 30	619 34	TROSA	0156-161 49
1417	Stig Sunhede	Jägarevägen 6	286 72	ASLJUNGA	0435-46 05 55
1418	Pernilla Bollman	Sandbrogaten 5	5003	BERGEN NORGE	
1419	Gisela Bogren	Rådjursstigen 14, 3 tr	170 76	SOLNA	08-624 31 01
1420	Elenore Svensson	Ängsvägen 18	572 41	OSKARSHAMN	0491-147 37
1421	Sune Wallenius	Norrtnornsvägen 63	572 32	OSKARSHAMN	0491-??
1422	Nils E Rydman	Sankt Olofsgatan 5	603 52	NORRKÖPING	011-16 61 17
1423	Lars Sjöberg	Slottsgatan 11	387 31	BORGHOLM	0485-131 95
1424	Lars Craemer	Humblegatan 28 B	172 39	SUNDBYBERG	08-128 24 18
1425	Torsten Daun	Ekmansgatan 6	621 48	VISBY	0496-24 72 50
1426	Gert Bruse	Repslagargatan 10 A	118 46	STOCKHOLM	08-642 54 86
1427	Nils-Erik Jonsson	Stenviksvägen 19 B	392 47	KALMAR	0480-150 08
1428	Ulf Artursson	Midsommarvägen 57	976 31	LULEÅ	0920-26 70 81
1429	Heléne Friberg	Dammfrivägen 52 B	217 63	MALMÖ	040-814 13
1430	Jan Bretz	Enighetens väg 101	393 59	KALMAR	0480-204 46
1431	Kurt Eriksson	Karlbergs Strand 4	171 73	SOLNA	08-?
1432	Gudrun Franzén	Rosenbloms väg 54	611 39	NYKÖPING	0155-28 91 12

24 nya medlemmar sedan förra utgåvan av PLF-nytt. Vi hälsar dem välkomna.

DATABASEN

Antalet poster i databasen den 23 juli 2000 är 3 050 484

Förändringar sedan PLF-nytt nr 52 framgår av följande förteckning

Församling	Sock.kod	Födda	Vigda	Döda	Infl.	Utfli.	Husförhör
Arby	(ARB)	<u>1701-1805</u>			<u>1869-1894</u>		
Dalhem	(DAL)	<u>1700-1799</u>					
Fliseryd	(FLI)						<u>1897. 1907</u>
Hallingeberg	(HAL)				<u>1869-1894</u>		
Hässleby	(HÄS)		<u>1801-1820</u> <u>1849-1871</u>				
Kristdala	(KRI)						<u>1811</u>
Lönneberga	(LÖN)			<u>1896-1929</u>			
Mönsterås	(MÖN)			<u>1726-1944</u>			<u>1787. 1827</u>
Stenberga	(STB)		<u>1778-1813</u>				
Tuna	(TUN)					<u>1895-1925</u>	
Ukna	(UKN)				<u>1869-1894</u>	<u>1869-1894</u>	
Vena	(VEN)		<u>1927</u>				
Vimmerby I.	(VLA)					<u>1895-1925</u>	
Västervik	(VVK)			<u>1655-1921</u>		<u>1880-1894</u>	
Ålem	(ÅLE)	<u>1699-1929</u>	<u>1647-1929</u>	<u>1699-1949</u>			
Östra Ed	(ÖED)				<u>1826-1894</u>		

Enkät, april 2000, resultat t o m 2000-07-22

Påståenden att besvara med kryss	Ja	Nej	Vet ej	Tom ruta
Släktforskar Du i Din egen släkt?	323	8	0	0
Släktforskar Du i någon anhörigs släkt?	213	107	2	9
Släktforskar Du i andra personers släkt?	101	208	5	17
Släktforskar Du åt andra mot betalning?	12	306	2	11
Om Du inte släktforskar, skulle Du vilja börja med	30	7	7	287
Har Du gått någon kurs i släktforskning?	182	146	0	3
Är Du intresserad av hembygdsforskning?	248	29	40	14
Är Du intresserad av lokalhistorisk forskning?	237	33	37	24
Skulle Du vilja medverka i något av PLF:s projekt?	55	111	130	35
Är Du i så fall intresserad av en speciell kommun?	86	53	56	136
Är Du i så fall intresserad av en speciell socken?	110	44	48	129
Är Du intresserad av forskning om in- och	137	70	59	65
Är Du intresserad av soldatforskning?	170	69	50	42
Är Du intresserad av ett speciellt sekel?	34	201	37	59
Har Du tillgång till dator?	297	32	0	2
Har Du tillgång till Internet?	265	63	0	3
Har Du tillgång till dator med CD-spelare?	281	48	0	2
Har Du tillgång till mikrofilmsläsare?	76	233	10	12
Har Du tillgång till mikrokortsläsare?	167	149	5	10
Kan Du tänka Dig att hjälpa till med kontrolläsning?	46	161	87	37
Vill Du hjälpa till med inmatning?	50	168	76	37
Vill Du att PLF:s databas skall kunna köpas på CD?	246	26	46	13
Vill Du att PLF:s databas skall finnas på Internet?	244	22	49	16
Vill Du skriva frågor och få svar på Epost?	212	56	40	23
Vill Du skriva frågor och få svar med vanlig post?	159	114	32	26

Studiebesök på Landsarkivet i Vadstena

Lördagen den 23 september 2000 anordnar vi en utflykt till Landsarkivet i Vadstena.

Arkivarie Sven Malmberg visar och berättar om Landsarkivet.

Avresa sker med buss, men om inte tillräckligt många anmäler sitt intresse kan vi samåka i bilar. Avresa bör ske före kl 07.00 och hemkomst under eftermiddagen.

Anmälan senast 15 september till
PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN.

Du kan även anmäla Dig per telefon 0491-151 28 eller 070-341 08 62 till Sam Blixt senast den 17 september.

Fråga till läsekretsen

Den 14 maj 1893 fick ”S. Larssons flickebarn från Båtlandet under Främsteby” Vena socken 5:- av socknen ”för badning i Kristdala”. Denna badinrättning fanns vid prästgården, där resterna av den ännu finns kvar, liksom ett välbevarat lusthus.

Om det finns någon som vet något om denna badinrättning vill ni då vara vänlig och kontakta undertecknad? Ev. bilder är också av intresse.

Vänliga hälsningar
Gösta Larsson
Fallhult
577 91 HULTSFRED
tel. 0495-620 40

Lösning till läsövning

At Snens längd är millan S: och N: från Virebo åt Kyrkan, Sohlstad näs, up til Helgerums ägor möta utgör hela 15 milar, - äfven som bredden emmillan O: och V: från Öro åt Kyrkan, Baggetorp up till thess ägors slut äfven gör 5 mil hvarvid märkes at Snens figur är et Segment eller liknande et latinskt D med rätaste sidan åt Öster-Sjön och något större bugt åt landssidan än et D vanligen tyckes med hken så fatta figurs omkrets, nödvändigt måste förhålla sig i en större pro portion, emot diametretne än en Circels.

**Nästa nummer av PLF-nytt
kommer ut i oktober.**

Släktforskar dagar i Linköping

Den 26-27 augusti äger årets släktforskar dagar rum i Folkets Park i Linköping. Alla är välkomna till dessa begivenheter, där föredrag kan varvas med utflykter till sevärda platser. Man kan bl.a. besöka Vreta kloster och Bjälbo eller Askeby och Ekenäs slott. Bland föredragen kan nämnas Ortnamn med kvinnoanknytning, Svärmödrar, Gamla kartor, Linköpings Blodbad, Genetiska analyser som hjälpmedel och Nya folkbokföringen.

Det hela börjar på lördagen med att utställningarna öppnar kl. 09.00. Invigningen äger rum 09.30 och därefter börjar föredragen, som har två teman ”Kvinnoöden” och ”Släktforskning i tiden”. Självaste riksstämman börjar kl. 13.00. Det hela slutar på söndagen 16.00 med att utställningarna stänger.

Från PLF kommer följande personer att delta: Gunnar Källenius, Barbro Sander, Sam Blixt, Britt Maria Ekstrand, Birgitta Drehmer och Anders Thunberg.

Demonstration av PLF:s databas

Past Member Club - Round Table i Oskarshamn besökte PLF måndagen den 27 mars 2000 varvid Sam Blixt demonstrerade PLF:s databas. En hel del av medlemmarna i Past Member Club fick hjälp med att hitta sina förfäder med hjälp av databasen.

Frågor på databasen sänds till

PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

Tel. Arbetsstugan 0491-153 82

Postgironummer 40 09 38-7

E-post:

plf.oskarshamn@post.netlink.se

Kostnader för brevfrågor.

Vi tar **20 kronor per svar** enligt det särskilda frågeformuläret eller för brev med max fem frågor.

Vi tar **40 kronor för samma tjänster** till icke medlemmar.

Sänd också med ett **frankerat svarskuvert!** Avgifterna för svar på brevfrågor kan sändas in via postgiro eller på annat sätt.

Ange på frågeblanketten Du sänder in, vilket av betalningssätten som använts. Om pengarna sänds via postgiro, så meddela på talongen, vad pengarna är avsedda för.

Det kan ibland uppstå missförstånd om detta.